

ként. A dal úgy kezdődik, mint a szomszédos Tolna megyében Bartók által gyűjtött „Kis kece lányom”, de már második motívumában eltér attól. A „Kis kece lányom” egyébként a magyar népzeneben az ukrán kölcsönhatás nyoma.

6. A „*Na noj strane Sarajevo*” kezdetű dal szintén egyedi darab. Szövege a Szarajevó túlsó partján legrésző három szarvasról szól, amelyeket egy rongyos ingű kislány őriz. Az ötnyolcados lüktetésű dallam tiszta lá- pentaton, két és fél sorból áll.

A kottamellékletek forrásai: *Fehér Zoltán–Fehér Anikó*: Bátya népzeneje. Kecskemét, 1993. 1–2. dal – *Fehér Zoltán*: Šumo, šumo, visoka si – Erdő, erdő, de magos vagy. Dusnoki népdalok. Kalocsa, 2000. 3–4. dal – Az 5–6. dal kéziratos anyagomból való.

Az utolsó csíki tatárbetörés emléke¹

Nem feledhetem 1989. április 18-át, amikor a szokásos tavaszi barangolás alkalmával többek között ellátogattam a Csíkszentlélek közelében lévő Xantus-völgybe. A Szekő dombon a kastély romjainak alapját kerestem. A még jól kivehető lépcsőből néhány sor követ megtakarítottam, majd leereszkedtem a kápolna romjaihoz, ahol meglepődve láttam, hogy az alapkövek szétgurítva, közülük néhány az út saráiban hever. Miközben az alapba hordtam vissza a köveket, felidéződött bennem őseink harca, amit a betolakodó tatár hordák ellen vívtak. Arra a sok névtelen hősrre gondoltam, akik az 1600-as évek végén, Xantus királybíróval az élen életüket áldozták itt a haza védelméért, magyar közösségünk megmaradásáért. Távlatilag: értünk is.

A több évszázados veszteségeinket, valamint a vesztes és győztes csaták emlékét idézi többek között a Xantus-kápolna – melyet Csonka-kápolnának is nevezünk – és a Véreskép vagy Vereskép, ami Csíkszentlélek bejáratánál látható, s az 1694-es évszám olvasható rajta. Közvetlen kapcsolata az utolsó, vagy az azelőtti csíki tatárjárásokkal nem bizonyított egyértelműen. A Xantus-kápolna eredetét, történetét azonban senki sem vitatja mifelénk. Hogyan is lehetne belenyugodni abba, hogy örökre feledésbe merüljön, romjait ellepje az aljnövényzet?

Hosszú töprengés után, egy flaskó kisüstivel, felkerestem a fitódi Balog Józsefet, egykori tanítványomat, aki hagyománytisztelő és jó gazdálkodó magyar ember hírében állt mindig. Elmondtam neki, amit láttam a nevezett kápolnánál. Azzal mindketten teljesen tisztában voltunk, hogy az akkori körülmények között nem lehet szó újjáépítésről, a diktatúra hatóságai ezt nem engedélyezték volna. Hosszas latolgatás után úgy döntöttünk, hogy minden lehetőet megpróbálunk. Kirándulásokat szervezünk, ilyenkor építőanyagokat szállítunk, és minden alkalommal egy-egy sort rakunk a régi kőalapra. Számba vettük az anyagi lehetőségeket és azt a munkaerőt, akikre számítani lehet. Megbeszéltünk mindent a szűkebb baráti, ismeretségi körünkkel. Mindegyikük lelkesen fogadta az ötletet. Látványos, gyors haladásról azonban szó sem lehetett, ha feltűnést keltünk, a hatóságok megghiúsították volna a szándékunkat. Hála Istennek, akkoriban utolsókat rúgta már a diktatúra Romániában is. Az 1989. december 22-i fordulat idején már kész terveink voltak, nem akadályozott semmi, csak a tél. A tavasz érkezését vártuk.

1990 márciusában már lehetett dolgozni, elő lehetett készíteni az építkezést. A munkahangulat megteremtésére, az erők összehangolására a szervezőbizottság összehívta a mindszenti találkozót. A falu plébánosa a templomban kihirdette és megkérte a híveket, hogy minél nagyobb számban vegyenek részt a találkozón, az iskola egyik osztálytermében. A tanácskozáson kikristályosodtak a tervek és elképzelések. Megválasztottuk a tízes-felelősöket (tízes = falu vagy község része). Amikor megkezdődött a tényleges építkezés, elég volt a szóbeli üzenet, hogy lelkes emberek tucatjai vonuljanak szerszámokkal, lovasfogatokkal, traktorokkal, gép-

¹ A XVII. század végi Csíkbán történt tatárdúlásokkal részletesen foglalkozott *Szőcs János* a Honismeret 1995. 1. számának 43–48. oldalán. Ebben közli a téma legfontosabb szakirodalmát. Bővebben ld.: Az utolsó csíki tatárdúlás 300 éves emlékezete. Csíki Székely Múzeum. Csíkszereda, 1994. Az események irodalmi földolgozása *Nagy Borbála*: A Xantus-völgyi ütközet című könyvében található. Ezeket egészíti ki az itt közölt írás. (Szerk.)

kocsikkal a Xantus-völgyébe, kápolnaépítésre. Jöttek felnőttek, gyermekek, segítők ki-ki a lehetősége, képessége szerint. Volt, aki egy napot dolgozott, mások többet. Rendszerint hétfőgeken dolgoztunk többen, de páran máskor is lejártunk a völgybe. Néhányan, magánszemélyként, összeadtunk annyi pénzt, ami fedezte a költségek java részét. Pontos nyilvántartásom van a környező települések – Mindszent, Szentlélek, Fitód, Csíkszereda, Hosszúaszó – lakóinak hozzájárulásáról, a ledolgozott munkanapokról. Hál' Istennek nagyon hosszú a névsor. Nem is célom név szerint mindenkit megemlíteni, elég ha annyit írok: *a közösség*. A testvéri összefogás, a segítőkészség, a szorgos munka bennünket, kezdeményezőket is örömmel töltött el. Él a történelmi múlt tisztelete, a nemzeti örökség megbecsülése az emberekben! Példásan kivették a részüket a hagyományápoló közös munkából Xantus Keresztes és Tompos István utódai is.

Amikor – alig néhány hét alatt! – az építkezés nagy vonalakban befejeződött, a kápolnaszentelésre készülődve szükségessé vált az egyháztanács megválasztása. Összehívtuk az építkezési bizottság tagjait a csíkszentléleki – több évszázados – öreg hárs alá, ahol hajdan elődeink is tartották a falugyűléseket. Megválasztottuk az egyháztanácsot: Fitódból Balog József és Mihály Bálint, Csíkszentlélekről Gondos Albert és Nagy Imre, Boroszló-tízesből Darvas Béla és Páll Lajos, Mindszentről Csomotáni Imre, Nagy S. Antal, Nagy Sándor, Vágási Gábor, Csíkszeredából Xantus István, Tompos Zsolt és Lázár István.

Az újjáépült kápolna alapja 10x5,30 méter. A falak terméskőből betonba rakódtak. A megmaradt régi falrész néhol látszik. A régi és új falak ötvöződtek, jelképeként a romok újjászületésének. A kápolna ablakai boltívesek, vasrámával. A bejáratnál rácsos vasajtó. Fölötte fehér márványtábla: Xantus Kápolna 1694–1990. Az épület homlokzatán fehér terméskőből kirakott kereszt látható. A tető piros apró cserepekkel fődött. Tornyában kis harang, súlya 35 kilogramm. A toronyablakok zsalugáter-kiképzéssel nyitottak.

A kápolna felé haladva, messziről, a délceg felhők közül feltűnik a lotaringiai kereszt. Talán kissé túlzás a különben nagyon szerény körülményekhez, de ne rójuk fel azoknak a lelkes építőknak, akiknek a hozzáállását szimbolizálja, jövőbe vetett hitük hordozója.

A kápolna belsejébe lépve a szemben lévő falon a Szent Család nagy képe látható az oltárasztal mögött. A kép Ft. Szilágyi István munkája és ajándéka, az oltárasztalt Vitos László készítette. A kápolna padlózata beton, műanyagborítával, rajta vasrámájú padok állnak. A falon látható metszetek Xantus Géza képzőművész munkái és ajándékai.

Az útról fehér terméskőből kirakott lépcső vezet a kápolnához. A kápolnát és kis udvarát vaskerítés veszi körül, ennek is betonkőfal az alapja. A kerítés nyugati oldalán az emlékoszlop mellett kis kapu, a déli oldalán nagyobb kapu. Az egyik kapu melletti emlékoszlopon ez olvasható: „E helyen állott a Xantus-kápolna, melyet a népkegyelet az itt elesett Xantus Keresztes alcsíki királybíró sírja fölé emelt. Az 1694-i tatárok elleni győzelmes csata emlékére. Állította és a kápolna romjait kiásta B.T.E. [Brassói Turista Egyesület] csíki turista csoportja.” Ez a régi, több évtizedes emlékoszlop még egy bizonyossága az előbbieken leírt történelmi tényeknek.

A kápolnaszentelést, avatást megelőző héten, 1990 májusában főleg a megválasztott egyházi tanácsra hárultak az utolsó simítások gondjai. Néhány csíkszeredai vállalat vezetője és szakemberei önzetlenül a segítségünkre jöttek. Földkotrógépek egyengették a kápolna körüli földfelületet, a szakemberek barátságossá alakították a kápolna külsejét, környezetét, nyoma sem volt már a többhetes építkezéseknek. Eközben sikerült újból kiadni – a kápolnaszentelés időpontjára kinyomtattatni – Nagy Borbála *A Xantus-völgyi ütközet* című kiskönyvét. Értékes adatokat tartalmaz az 1694. évi tatárjárásról, Xantus Keresztes életéről, hősi haláláról.

Amikor már teljes pompájában készen állt az új kápolna, ismét felkerestem Balog Józsefet, akivel az eredeti ötletet egy évvel korábban megosztottam, s aki mindvégig mellettem volt a tervezésben, szervezésben, kivitelezésben. Legnagyobb meglepetésemre Balog József elővette a szekrényéből azt a flaskó kisüstöt, amit 1989 tavaszán vittem neki. Azóta alig valamivel több mint egy év telt el, s lám terveünk valóra vált. A szinte hihetetlen siker öröme emeltük poharunkat: néhány hét alatt épült fel a régi romokon a Xantus-kápolna!

Eljött a várva-várt nap, a kápolnaavatás és felszentelés időpontja. Érdemes pontosan megjegyezni: 1990. május 13. *Bizonytal megél* című beszámolójában így írt a Hargita Népe 1990. május 15-i száma az eseményről: „Soha nem látott annyi népet Hosszúaszó-völgye, mint az

elmúlt vasárnap, amikor Bálint Lajos gyulafehérvári római katolikus püspök felszentelte a közösségi összefogás, a tenni akarás sokatmondó megnyilvánulásaként pár hét leforgása alatt felépített Xantus-kápolnát. A Csíkszereda közelében lévő hely, mint köztudott, történelmi eseményt idéz: 1694-ben az utolsó csiki tatárbetöréskor itt győzték le a székelyek a betolakodókat. Az ütközetben elesett Xantus Keresztes alcíki királybíró sírja fölé emelt kápolnát elemésztette az idő. A nagy változások évének, 1990. forradalmas tavaszának kellett eljönnie, hogy Csikmindszent, Szentlélek és Fitód hagyományörző lakói újjáépíthessék. És most áll a kápolna. Egyszerűségében is keményen, sokáig megmaradó szimbólumaként a szülőföld iránti ragaszkodásnak. Bizonytalán megél a nép, mely így őrzi, ápolja hitét, hagyományait.”

Az avatásról szóló beszámolóban többek között ezt írta a Hargita Népe: „...Az igazi eseményt természetesen a kápolnaszentelés jelentette, melynek való rangját Bálint Lajos püspök jelenléte adta meg, aki egy hónap leforgása alatt immár másodszor jött el Csíkba, ezúttal azért, hogy felszentelje a kápolnát, és hogy személyesen celebrálja az ebből az alkalomból tartott szentmisét. Maga a kápolnaavató a fitódi Balog József köszöntőjével kezdődött. A kápolnaépítés történetét mondta el, gondosan vigyázva arra, hogy senki se maradjon ki a sorból, aki bekapcsolódott a munkálatokba. A szentléleki Gondos Albert maga jött a kezdeményezéssel, amit nyomban felkarolt László András mindszenti plébános, az egyháztanács, s habozás nélkül melléjük állt a három falu majdnem minden lakója.”

Az esemény egyik sajátos színfoltja volt a szimbolikus lakodalom, amelyet a tatár hordák érkezése által 1694 telén megzavart, meghíúsított menasági – igazi – lakodalom és a csatában elesettek – köztük maga a völgyet – emlékére adtak elő iskolások és felnőttek.

1990 óta ismét sokak által látogatott búcsújáró hely lett a Xantus-kápolna. Minden év májusának második vasárnapján – tehát a csíksomlyói pünkösdi búcsú előtt – több száz magyar zarándok keresi fel a völgyet s a romjaiból újjászületett kápolnát. Részt vesznek a hálaadó szentmisén, imádkoznak, kegyelettel idézik az elesett hősök emlékét, de örömmel, büszkeséggel gondolnak a győzelemre. A Xantus-völgyi búcsú rendszerint vidám hangulatú májálissal, falatozással, borozgatással fejeződik be. Ennek is megvan a maga üzenete: a múltját, elődeit tisztelő, a hagyományait ápoló magyar zarándokszereg a hitében megerősödve nem a széthúzást, búslakodást, borúlátást, hanem az életet, a derűt és derülátást, a közösségi szellemet választja.

A Xantus-kápolna újjáépítése nélkül szegényebbek lennének ezekkel a nagyszerű emberi, közösségi érzésekkel.

Gondos Albert

Hol lehet Kemény János fejedelem sírja?

A jó múltkoriban számomra furcsa, szinte hihetetlennek tűnő volt a Duna Televízió egyik műsorában elhangzott kijelentés, mely szerint történészeink nem tudják hol nyugszik a nagyszöllősi csatában elesett Kemény János, erdélyi fejedelemünk holtteste.

Azért volt furcsa, mert 1891-ben született édesapám elbeszéléséből gyermekkorom óta úgy tudom, hogy a fejedelem ugyanabban a szásznádasi Vass-kriptában nyugszik, amelybe az 1880-ban meghalt homoródalmási Jakab János dédapámat, az 1877-ben elhunyt dersi Ballok Honoráta Mária dédanyámat és az 1916-ban meghalt homoródalmási ifj. Jakab János nagyapámat helyezték örök nyugalomba. Szülőfalum, Száznádas öregjei egyszerűen csak kriptának nevezték a mai ortodox temető közepe táján lévő, ma már gondozatlan, fűvel benőtt halmot, amely alatt édesapám és gyermekkorom helybeli öregjei szerint Kemény János fejedelem is nyugszik. Édesapámtól hallottam azt is, hogy amikor 1916-ban felnyitották a kriptát, egy kard is csüngött az előtér falán, a helybeli szájhagyomány szerint a fejedelem kardja.

Ötven évvel ezelőtt, amidőn Száznádas első írásos említésének 650-ik évfordulóját ünnepelte a falu lakossága, Dan Liviu ünnepi vezérszónok, iskolaigazgató – akinek édesapja apámnál idősebb, és sokáig a község aljegyzője volt – fontos történelmi tényként említette, hogy nádasi rögben pihen Kemény János, Erdély egykori fejedelme. Szólt arról is, hogy a ro-